

УДК 378 : 37.011.3 - 051 [100 : 17.024.4 : 477]
DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-24-27

Товканець Ганна Василівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Мукачівський державний університет, м. Мукачево
orcid.org/0000-0002-6191-9569

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК УМОВА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ СТРАТЕГІЇ

У статті розглядається проблема удосконалення педагогічної підготовки майбутніх учителів як умова імплементації європейської освітньої стратегії. Проаналізовано напрями та види педагогічної діяльності, які стають актуальними у XXI столітті. Виявлено особливості методичної допомоги вчителю, міжнародної мобільності. Наголошено, що для української освіти і важливими є сприяння організації філіалів зарубіжних педагогічних ЗВО, які можуть здійснювати освітню діяльність на умовах франчайзингу; ініціювання освітніх програм – «близнюків» та взаємного визнання освітніх програм, підвищення міжнародної репутації та конкурентоспроможності педагогічних університетів чи факультетів.

Ключові слова: педагогічна підготовка, вчитель, європейська освітня стратегія.

Постановка проблеми. Активні зусилля європейської науково-педагогічної громади щодо модернізації педагогічної освіти, політична підтримка цього процесу на національних та регіональних рівнях сприяють утворенню європейського простору освіти. В основу єдиної структури європейської якості педагогічної освіти покладені затверджені Єврокомісією «Єдині європейські принципи визначення педагогічних компетентностей та кваліфікацій» [11, с. 2].

Вони передбачають такі вимоги до освіти та професійного розвитку вчителів:

- а) наявність вищої університетської або еквівалентної їй професійної освіти як умови професійної педагогічної діяльності;
- б) формування професійних компетентностей у контексті перспективи неперервної освіти та розвитку;
- в) процес неперервного професійного розвитку є спільною відповідальністю індивідів та інституцій у рамках партнерства вчителів, шкіл, роботодавців, асоціацій батьків, учнів та адміністрацій освітніх установ;
- г) мобільність учителів як невід'ємна складова їх професійної освіти та розвитку на всіх її етапах, яка розглядається як чинник, що сприяє розвитку оптимального освітнього середовища;
- д) формування європейського виміру як важливої складової змісту педагогічної освіти;
- е) надання належної професійної підтримки тим, хто здійснює педагогічну освіту;
- ж) ефективна підтримка розвитку нових наукових досліджень у сфері освіти структурами загальноєвропейського рівня [11, с. 3].

В контексті цього орієнтиром для дій є стратегічні рамки «Освіта та навчання 2020» (ЕТ 2020), схвалені Радою Європейського Союзу.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень (Н. Авшенюк, В. Кремень, О. Огієнко та інші) [1; 2, с. 45], статистичних даних [8] та стратегічних директив [3] дають підстави визначити основні тенденції у підготовці вчителя в європейському контексті, які, на нашу думку, полягають у: врахуванні сучасних тенденцій розвитку науки і економіки у змісті підготовки вчителя та умов праці вчителя (демографічна і гендерна політика, заробітна плата тощо); актуалізації навчання впродовж життя та підвищення кваліфікації; активізації міжнародної мобільності; розвитку іміджу вчительської професії [4, с.60]. Науковці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, вивчаючи зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів, акцентують увагу на важливості таких

досліджень, оскільки відкриваються нові можливості для удосконалення системи неперервної педагогічної освіти в Україні в умовах її адаптації до вимог загальноєвропейського освітнього простору [1, с. 4].

Мета статті: обґрунтувати напрями удосконалення педагогічної підготовки майбутніх учителів в умовах реалізації європейської освітньої стратегії.

Результати дослідження. Врахування сучасних тенденцій розвитку науки і економіки у змісті підготовки вчителя та забезпечення умов праці вчителя є одним із напрямів розвитку педагогічної освіти. У підготовці педагогічних кадрів в європейському масштабі виокремлюється ряд проблем, серед яких гендерна політика, вікова характеристика, умови праці, ринок праці.

Щодо професійної підготовки вчителів, то у європейських країнах майбутні вчителі повинні мати бакалаврський або ж магістерський рівень вищої педагогічної освіти. Мінімальний термін підготовки вчителя становить від чотирьох до шести років. Особливістю, наприклад, підготовки вчителів-предметників для середньої ланки освіти є те, що, крім знань про предмет, майбутні вчителі повинні здобути професійні педагогічні навички. Їх професійна педагогічна підготовка обов'язково повинна включати як вивчення психолого-педагогічної теорії, так і професійну педагогічну практику в школах.

Зазначимо, що для якості освіти вирішальним є перші роки професійної педагогічної діяльності. Під час реалізації на практиці щойно кваліфіковані викладачі виконують всі або багато завдань, призначених для досвідчених викладачів, що вимагає напруженої роботи самого педагога та потребує постійного нагляду за його роботою. В країнах ЄС є вироблена практика надання методичної допомоги вчителю щодо практичної роботи у перші роки професійної діяльності через наставництво, індивідуальні бесіди і консультації з керівництвом чи колегами, участі у тематичних семінарах, тренінгах (командне навчання), мережеве навчання (ІКТ), вивчення досвіду старших колег, участь у співпраці з іншими школами, педагогічне спостереження з обов'язковим веденням щоденників та аналізом видів освітньої діяльності тощо (Рис. 1) [10]. Є країни, де впроваджено набуття досвіду практичної діяльності подібно до педагогічної інтернатури, тобто система первинного підвищення кваліфікації випускників вищих педагогічних закладів, незалежно від підпорядкування та форми власності, після закінчення якої їм присвоюється педагогічна кваліфікація – спеціаліста певного фаху (частково у Бельгії, Великобританії, Греції, Польщі тощо) [10, с. 49].

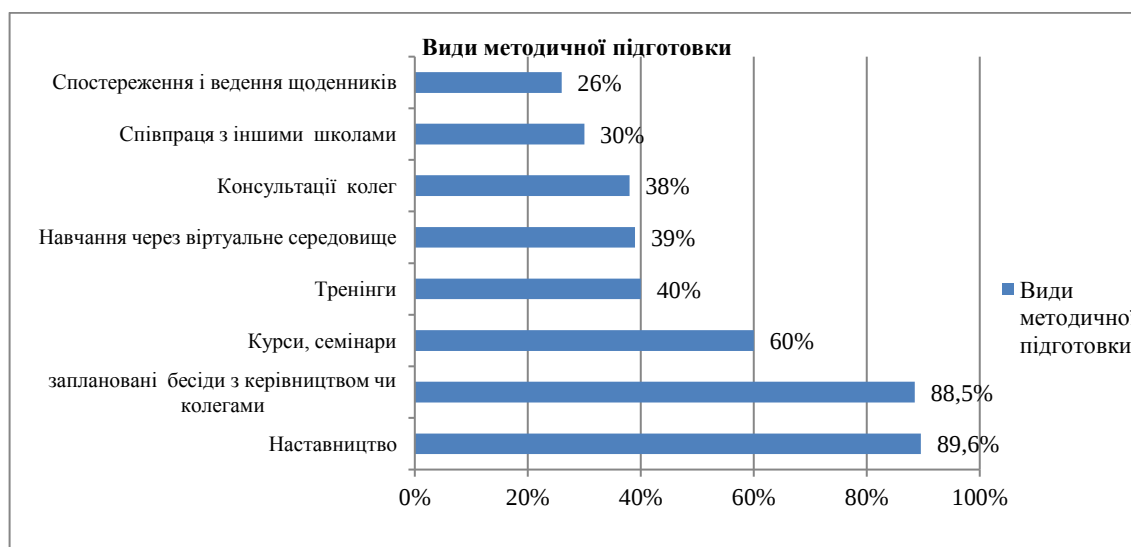

Рис. 1. Види методичної підготовки молодих вчителів закладів середньої освіти у європейських країнах.

У деяких країнах етап впровадження обмежується наставництвом. Участь наставників у програмі на початку педагогічної кар'єри молодого фахівця підвищує якість педагогічної освіти і педагогічної практики.

Нових якостей набувають подальша підготовка вчителів у європейському освітньому просторі та підвищення кваліфікації. Формальні та традиційні види навчання, такі як курси, семінари, конференції в значній мірі представлені майже у всіх системах освіти. Однак з'являються інші форми ПК з видами діяльності, які базуються на партнерстві та співпраці, менше структуровані та зосереджені на безпосередній участі. Існують також типи подальшої підготовки та підвищення кваліфікації, що використовують цифрові технології. Форми або схеми участі в продовженні освіти не є однотипними для всіх європейських країн і мають суттєві відмінності, залежать від освітньої політики відповідної країни і особливостей соціального, політичного і економічного розвитку.

В деяких країнах (Нідерланди, Швеція) [10, с. 65] підвищення кваліфікації та подальша підготовка не вважається професійним обов'язком, не є необхідністю для кар'єри, немає чітко визначених термінів та кількості тем, які необхідні для зарахування відповідної освіти. І, як правило, статистичні показники якості шкільної освіти цих країн є нижчими за середній показник в ЄС. З іншого боку, якщо подальша підготовка вважається професійним обов'язком, передумовою для просування по службі, то є тенденція до перевищення таких середніх показників по ЄС.

Важливою є міжнародна мобільність вчителів, оскільки вона надає можливості безпосереднього контакту з іншою

системою освіти, яка може відрізнятися підходами до навчання, методами організації освітньої діяльності, що спонукає до критичного аналізу власних способів викладання, творчого обміну думками та досвідом з іноземними колегами; допомога у подоланні сумнівів щодо інших методів навчання, які вони пропонують, можливість безпосередньо спостерігати за їх використанням та впливом на учнів, що може мотивувати вчителів набувати нових навичок та застосовувати власні інноваційні підходи, ініціювати можливості обговорення власних підходів з педагогами в іншому освітньому закладі, і таким чином розвиватися з почуттям більшої впевненості в собі і власного професійного визнання; здійснення робочих візитів вчителів іноземної мови, що сприятиме розвивати мовні навички, які є особливо важливими для тих, хто викладає сучасні іноземні мови; сприяння поширенню найкращих практик, заохочення своїх колег до обміну інформацією, ідеями та досвідом з метою залучення та підтримки всієї шкільної спільноти до віртуальної або фізичної мобільності (наприклад, через проекти європейського співробітництва) [10, с. 85].

Джерелом фінансування мобільності є європейська програма Erasmus +. Документальні джерела засвідчують, що майже чверть вчителів виїжджали за кордон з професійних причин у рамках цієї європейської програми в порівнянні з 10 % тих вчителів, фінансування яких здійснювалося в рамках національних або регіональних програм (Рис. 2). Зауважимо, що наявність національної програми (на найвищому рівні) не обов'язково призводить до збільшення частки фінансування участі вчителів у міжнародній мобільності.

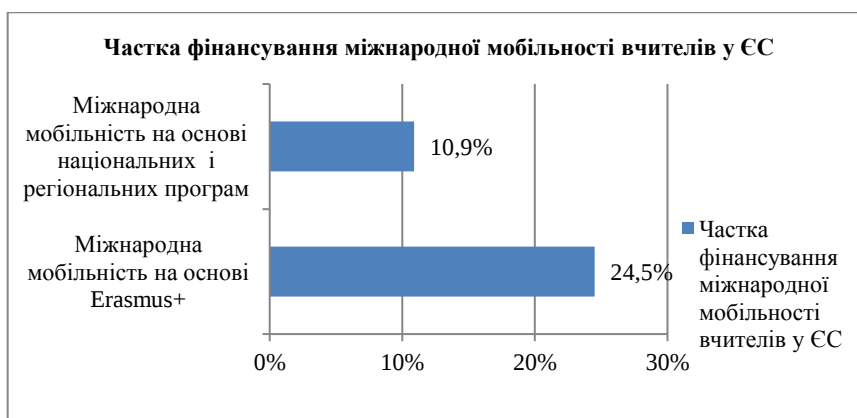

Рис.2. Частка вчителів нижчої середньої освіти (МСКО 2), які брали участь у міжнародній мобільності, 2013 рік.

За даними TALIS, 2013, тільки одна країна – Угорщина – забезпечує фінансування національних програм міжнародної мобільності вчителів (21%) вище, ніж залучаються кошти Erasmus + (17%) [10, с. 94].

Для української освіти і науки з метою забезпечення трудового потенціалу країни та підвищення конкурентоспроможності вищої педагогічної освіти дуже важливо зараз сприяти організації філіалів зарубіжних педагогічних ЗВО, які можуть здійснювати освітню діяльність на умовах франчайзингу (закордонний ЗВО видає місцевому навчальному закладу дозвіл на використання навчальних програм та видачу своїх дипломів); програм – «близнюків» (у обох ЗВО студенти одних і тих же курсів займаються за однаковими підручниками і складають однакові екзамени, при цьому викладають їм, як правило, місцеві викладачі); взаємного визнання програм тощо [5]; експорту освітніх послуг, під яким розуміють комплекс організаційних заходів суб'єктів національної системи освіти по реалізації на комерційній основі освітньої послуги споживачу як на території країни, так і за її межами з метою задоволення потреб іноземного споживача – замовника послуги; підвищувати міжнародну репутацію та конкурентоспроможність педагогічних університетів, в яких виокремлюють здатність освітньої установи забезпечити належну якість підготовки фахівців відповідного напрямку і спеціальності; здатність студентів даного навчального закладу опанувати необхідні професійні знання та вміння; здатність роботодавців реально оцінити підготовленість випускників вищих навчальних закладів до відповідної професійної діяльності; реалізації програм дистанційної освіти, що дає можливість забезпечувати передачу і засвоєння знань, сприяє формуванню умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, які відбуваються при опосередкованій взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [8, с. 30].

Педагогічна освіта є лише одним аспектом більш широкої політичної мети – підвищити привабливість і якість професії, а також відповідної політики вербування та утримання вчителів, ефективної педагогічної підготовки. Країни повинні забезпечити вчителям можливість регулярного оновлення знань і отримання підтримки у навчанні з метою впровадження в освітній процес ефективних та інноваційних способів викладання, у тому числі на основі нових технологій.

Це може бути реалізовано на основі:

1. Визначення професійного профілю вчителя (освітньої професійної програми), що забезпечує відповідність професійних компетентностей фахівця сучасним вимогам та запровадження результативних критеріїв визначення змісту навчальних програм. Стандарти діяльності закладів педагогічної освіти спрямовані, як правило, відмічає А. Сбруєва, на оцінку якості навчальних програм і вимірювання досягнутого результату (сформовані професійні компетентності), а не на контроль того, «чому» і «як» навчати [6, с. 112]. Укладання навчальних планів і програм залишається пріоритетним правом автономного навчального закладу;

2. Запровадження зовнішнього стандартизованого оцінювання якості навчальних досягнень, що зумовлено підвищенням соціальної відповідальності педагогічних ЗВО за результати своєї діяльності. Оцінювання якості професійної підготовки має позитивний характер, тобто здійснюється як на етапі вступу до професійної діяльності, так і систематично в її процесі. Контроль якості передбачає запровадження нових форм суспільного контролю якості навчальних програм ЗВО та професійних компетентностей їх випускників, зокрема: а) акредитація навчальних програм та навчальних закладів; б) національні (державні) екзамени, за результатами яких надається кваліфікація вчителя; в) випробувальний період професійної діяльності, за результатами якого надається ліцензія на професійну діяльність.

Пріоритетністю у розвитку педагогічної освіти та професійної підготовки вчителя в європейських країнах до 2020 року визначається наступне:

1. Відповідні і високоякісні знання, навички та компетенції, розроблені в ході навчання протягом усього життя, з акцентом на результати навчання для працевлаштування, інновацій, активної громадянської позиції і благополуччя.

2. Інклюзивна освіта, рівність можливостей, заперечення дискримінації та розвиток громадянських компетенцій, що забезпечує розширення доступу до якісної та інклюзивної загальноосвітньої практики для всіх учнів, включаючи групи, що знаходяться в несприятливому становищі.

3. Відкриті інноваційна освіта і навчання, тобто подальше вивчення потенціалу інноваційних та активних педагогічних засобів, таких як міждисциплінарне навчання і спільні методи для підвищення рівня розвитку відповідних навичок і компетенцій високого рівня.

4. Підтримка вчителів, інструкторів, керівників шкіл та інших працівників освіти, посилення набору, відбору і залучення кращих і найбільш підходящих кандидатів для викладацької професії.

5. Визнання навичок і кваліфікацій для полегшення навчання і мобільності робочої сили, підтримка мобільності учнів, студентів, викладачів, працівників освіти і наукових працівників; розвиток стратегічного партнерства і спільних курсів, зокрема, шляхом розширення інтернаціоналізації вищої освіти, професійної освіти та навчання).

6. Стійкі інвестиції, якість і ефективність систем освіти і навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Підготовка вчителя в європейському суспільстві спрямовується на створення системи максимально сприятливих умов для інтелектуального, духовного, морально-етичного, естетичного, фізичного розвитку випускників на різних етапах становлення особистості, критичного мислення, творчого потенціалу, умінь самостійно приймати рішення та розв'язувати різноманітні проблеми, залучення вчителя до методологічних, теоретичних і прикладних знань про пріоритетні цінності, що виявляються в досягненнях національної і європейської культури, мистецтва, науки і техніки.

Список використаних джерел

1. Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів : аналітичні матеріали / [Авшенюк Н.М., Дяченко Л.М., Котун К.В., Марусинець М.М., Орієнко О.І., Сулима О.В., Постригач Н.О.]. – Київ : ДКС «Центр», 2017. – 83 с.
2. Кремень В.Г. «Суспільство знань» у вимірах сучасних цивілізаційних викликів. *Edukacija zawodova i ustawniczna*. 2016. №1. С. 45 – 16.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 р. №344/2013). URL: <http://www.president.gov.ua>.
4. Ничкало Н. Г. Розвиток професійної освіти і навчання в контексті європейської інтеграції. *Педагогіка і психологія*. 2008. № 1(58). С. 57 – 69.
5. Сагінова О.В. Інтернаціоналізація – применительно к сфере высшего образования. URL: <http://www.lib.kture.kharkov.ua/ua/elekh28/4.php>
6. Сбруєва А.А. Порядок денний ЄС у сфері вищої освіти: пріоритети програми «Освіта та професійна підготовка 2020». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 10 (64). С. 112.

7. Товканець Г.В. Тенденції розвитку європейської вищої освіти на початку XXI століття. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 1. С. 28-33.
8. Товканець Г.В. Економічна освіта у вищій школі Чехії і Словаччини у XX столітті : [монографія] / за ред. Н.Г. Ничкало. К.: Кондор, 2013. С. 30
9. Халонен Т., Мкапа Б. Уильям. Справедливая глобализация: создание возможностей для всех: доклад Всемирной комиссии по социальным аспектам глобализации. Женева: Бюро МОТ. 2004. С. 120.
10. Eurydice, na základě údajů TALIS 2013. Evropská komise/EACEA/Eurydice, 2015. Profese učitele v Evropě: praxe, názory a přístupy. Zpráva Eurydice. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. 138 s.
11. Implementation of «Education and Training 2010» work programme. Working group A «Improving the education of teachers and trainers». Progress report. – Brussels: European Commission. Directorate – General for education and culture, September, 2004. 74 p.

References

1. Zarubizhnyi dosvid profesiinoi pidhotovky pedahohiv : analitychni materialy (2017) [Foreign experience of professional training of teachers: analytical materials] / [Avsheniuk N.M., Diachenko L.M., Kotun K.V., Marusynets M.M., Ohiienko O.I., Sulyma O.V., Postryhach N.O.]. Kyiv : DKS «Tsentr». 83 s.
2. Kremen V.H. (2016) «Suspilstvo znan» u vymirakh suchasnykh tsyvilizatsiinykh vyklykiv [The «Knowledge Society» in the Dimensions of Modern Civilization Challenges]. *Edukacija zawodova i ustawniczna*. №1. S. 45 – 16.
3. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku (2013) [National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021] (skhvaleno Ukazom Prezidenta Ukrainy vid 25 chervnia 2013 r. №344/2013) URL: <http://www.president.gov.ua>
4. Nychkalo N. H. (2008) Rozvytok profesiinoi osvity i navchannia v konteksti yevropeiskoi intehtatsii [Development of vocational education and training in the context of European integration]. *Pedahohika i psykholohiia*. № 1(58). S. 57 – 69.
5. Sahynova O.V. Ynternatsyonalyzatsiia – prymentelno k sfere vysshoho obrazovanyia [Internationalization - in relation to higher education] URL: <http://www.lib.kture.kharkov.ua/ua/elekh28/4.php>
6. Sbruieva A.A. (2016) Poriadok denni YeS u sferi vyshchoi osvity: priorytety prohramy «Osvita ta profesiina pidhotovka 2020» [The EU Agenda for Higher Education: Priorities for the 2020 Education and Training Program.]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*. № 10 (64). S. 112.
7. Tovkanets H.V. (2015) Tendentsii rozvytku yevropeiskoi vyshchoi osvity na pochatku KhKhI stolittia [Trends in the development of European higher education in the early 21st century.]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriia : Pedahohika ta psykholohiia*. Vyp. 1. S. 28-33.
8. Tovkanets H.V. (2013) Ekonomichna osvita u vyshchii shkoli Chekhii i Slovachchyny u XXI stolitti [Economic education in the Czech and Slovak high schools in the twentieth century] : [monohrafiia] / za red. N.H. Nychkalo. K.: Kondor, 2013.
9. Khalonen T., Mkaapa B. Uyliam. (2004) Spravedlyvaia hlobalyzatsiia: stozdanye vozmozhnostei dlia vsekh: doklad Vsemymoi komyssey po sotsyalnym aspektam hlobalyzatsyy [Fair globalization: creating opportunities for all: report from the World Commission on Social Aspects of Globalization] Zheneva: Biuro MOT. 2004. S. 120.
11. Eurydice, na základě údajů TALIS 2013. Evropská komise/EACEA/Eurydice, 2015. Profese učitele v Evropě: praxe, názory a přístupy. Zpráva Eurydice. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. 138 s.
12. Implementation of «Education and Training 2010» work programme. Working group A «Improving the education of teachers and trainers». Progress report. – Brussels: European Commission. Directorate – General for education and culture, September, 2004. 74 p.

В статье рассматривается проблема совершенствования педагогической подготовки будущих учителей как условие имплементации европейской образовательной стратегии. Проанализированы направления и виды педагогической деятельности, которые становятся актуальными в XXI веке. Выявлены особенности методической помощи учителю, международной мобильности. Отмечено, что для украинского образования важны содействие организации филиалов зарубежных педагогических ЗВО, которые могут осуществлять образовательную деятельность на условиях франчайзинга инициирование образовательных программ - «близнецов» и взаимного признания образовательных программ, повышение международной репутации и конкурентоспособности педагогических университетов или факультетов.

Ключевые слова: педагогическая подготовка, учитель, европейская образовательная стратегия.

The article deals with the problem of improving the pedagogical training of future teachers as a condition for implementation of the European educational strategy. The directions and types of pedagogical activity that became relevant in the 21st century are analyzed. The peculiarities of methodological assistance to the teacher in the first years of professional activity through mentoring, individual conversations and consultations with management or colleagues, participation in thematic seminars, trainings (team training), networking (ICT), studying the experience of senior colleagues, participation in cooperation with other school, pedagogical observation with compulsory diary and analysis of educational activities. It is emphasized that the new qualities are the further training of teachers in the European educational space and advanced training. The role of international teacher mobility, which is to have direct contact with another education system, to help to raise doubts about other teaching methods they offer, to be able to directly observe their use and influence on students, which may motivate teachers and acquire new skills, is outlined. To apply own innovative approaches, to make working visits of foreign language teachers, which will help to develop language skills, which are especially important for those who teach modern foreign languages; promoting best practices, encouraging their colleagues to share information, ideas and experiences to engage and support the whole school community in virtual or physical mobility. It is emphasized that for Ukrainian education and science to ensure the country's work potential and enhance the competitiveness of higher education teachers it is important now to promote the organization of branches of foreign pedagogical higher educational establishments that can carry out educational activities under franchising; initiation of twin educational programs and mutual recognition of educational programs, enhancement of the international reputation and competitiveness of pedagogical universities or faculties, in which the ability of the educational institution to ensure the proper quality of training of specialists in the relevant field and speciality is emphasized.

Key words: pedagogical preparation, teacher, European educational strategy.